

Jurisprudentie

ARREST VAN HET HOF (Grote kamer)

5 juni 2018*

„Prejudiciële verwijzing – Artikel 325 VWEU – Fraude of andere onwettige activiteiten, waardoor de financiële belangen van de Europese Unie op het vlak van douane zijn geschaad – Doeltreffendheid van de strafvervolging – Beëindiging van de strafprocedure – Redelijke termijn – Richtlijn 2012/13/EU – Recht op informatie over de beschuldiging – Recht op toegang tot de stukken van het dossier – Richtlijn 2013/48/EU – Recht op toegang tot een advocaat”

In zaak C-612/15,

betreffende een verzoek om een prejudiciële beslissing krachtens artikel 267 VWEU, ingediend door de Spetsializiran nakazatelen sad (bijzondere strafrechter, Bulgarije) bij beslissing van 11 november 2015, ingekomen bij het Hof op 18 november 2015, in de strafprocedure tegen

Nikolay Kolev,

Milko Hristov,

Stefan Kostadinov,

wijst

HET HOF (Grote kamer),

samengesteld als volgt: K. Lenaerts, president, A. Tizzano (rapporteur), vicepresident, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, J. L. da Cruz Vilaça, J. Malenovský en E. Levits, kamerpresidenten, E. Juhász, A. Borg Barthet, J.-C. Bonichot, F. Biltgen, K. Jürimäe, C. Lycourgos, M. Vilaras en E. Regan, rechters,

advocaat-generaal: Y. Bot,

griffier: M. Aleksejev, administrateur,

gezien de stukken en na de terechtzitting op 15 november 2016,

gelet op de opmerkingen van:

- de Bulgaarse regering, vertegenwoordigd door L. Zaharieva en E. Petranova als gemachtigden,
- de Europese Commissie, vertegenwoordigd door R. Troosters en V. Soloveytschik als gemachtigden,

gehoord de conclusie van de advocaat-generaal ter terechtzitting van 4 april 2017,

het navolgende

* Procestaal: Bulgaars.

Arrest

- 1 Het verzoek om een prejudiciële beslissing betreft de uitlegging van artikel 325 VWEU, richtlijn 2012/13/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2012 betreffende het recht op informatie in strafprocedures (PB 2012, L 142, blz. 1), en richtlijn 2013/48/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming (PB 2013, L 294, blz. 1).
- 2 Dit verzoek is ingediend in het kader van een strafprocedure tegen Nikolay Kolev, Milko Hristov en Stefan Kostadinov, die ervan worden beschuldigd meerdere strafbare feiten te hebben gepleegd als beamtten van de douane van Svilengrad (Bulgarije).

Toepasselijke bepalingen

Unierecht

Besluit 2007/436/EG, Euratom

- 3 Volgens artikel 2, lid 1, onder a), van besluit 2007/436/EG, Euratom van de Raad van 7 juni 2007 betreffende het stelsel van eigen middelen van de Europese Gemeenschappen (PB 2007, L 163, blz. 17), dat van toepassing was ten tijde van de feiten in het hoofdgeding, behoren de rechten van het gemeenschappelijk douanetarief tot de gemeenschappelijke middelen van de Unie.

Verordening (EG) nr. 450/2008 en verordening (EU) nr. 952/2013

- 4 Artikel 21, lid 1, van verordening (EG) nr. 450/2008 van het Europees Parlement en de Raad van 23 april 2008 tot vaststelling van het communautair douanewetboek (gemoderniseerd douanewetboek) (PB 2008, L 145, blz. 1), dat van toepassing was ten tijde van de feiten in het hoofdgeding, bepaalde:

„Iedere lidstaat stelt sancties vast voor het niet naleven van de communautaire douanewetgeving. Dergelijke sancties moeten effectief, proportioneel en afschrikkend zijn.”

- 5 Die verordening is ingetrokken op 30 oktober 2013 bij verordening (EU) nr. 952/2013 van het Europees Parlement en de Raad van 9 oktober 2013 tot vaststelling van het douanewetboek van de Unie (PB 2013, L 269, blz. 1). Artikel 42, lid 1, van verordening nr. 952/2013 neemt in wezen voornoemd artikel 21, lid 1, over.

Richtlijn 2012/13

- 6 Overwegingen 10, 14, 27, 28 en 41 van richtlijn 2012/13 luiden:
„(10) Gemeenschappelijke minimumvoorschriften dienen te leiden tot meer vertrouwen in de strafrechtstelsels van alle lidstaten, dat op zijn beurt zou moeten leiden tot efficiëntere justitiële samenwerking in een klimaat van wederzijds vertrouwen. Dergelijke gemeenschappelijke minimumvoorschriften dienen ook op het gebied van informatie in strafprocedures te worden vastgelegd.

[...]

(14) Deze richtlijn [...] bevat gemeenschappelijke minimumnormen die – teneinde het wederzijdse vertrouwen tussen de lidstaten te vergroten – van toepassing zijn op het verstrekken van informatie [...] over de beschuldiging aan personen die worden verdacht of beschuldigd van een strafbaar feit. Deze richtlijn is geënt op de in het Handvest neergelegde rechten, in het bijzonder de artikelen [...] 47 en 48, die op hun beurt zijn gebaseerd op [artikel 6] EVRM, zoals uitgelegd door het Europees Hof voor de rechten van de mens. [...]

[...]

(27) Een persoon die ervan wordt beschuldigd een strafbaar feit te hebben begaan, dient alle informatie over de beschuldiging te ontvangen die hij nodig heeft om zijn verdediging te kunnen voorbereiden en die met het oog op een eerlijk verloop van de procedure is geboden.

(28) De informatie aan verdachten of beklaagden over het strafbare feit waarvan ze worden verdacht of beschuldigd, dient onverwijld, doch zonder lopende onderzoeken te schaden, te worden verstrekt, en uiterlijk vóór hun eerste officiële verhoor door de politie of een andere bevoegde autoriteit. Met het oog op een eerlijk verloop van de procedure en op de daadwerkelijke uitoefening van de rechten van de verdediging dient de omschrijving van het strafbare feit waarvan de persoon wordt verdacht of beschuldigd, met inbegrip van, indien bekend, tijd en plaats en de mogelijke wettelijke kwalificatie van het vermeende strafbare feit, te worden verstrekt in voldoende detail, rekening houdend met de fase waarin de strafprocedure zich bevindt.

[...]

(41) Deze richtlijn [...] beoogt met name [...] het recht op een eerlijk proces en de rechten van de verdediging te beschermen. [...]"

7 Artikel 1 van richtlijn 2012/13 luidt:

„Deze richtlijn legt voorschriften vast met betrekking tot het recht op informatie van verdachten of beklaagden [...] over de tegen hen ingebrachte beschuldiging. [...]"

8 Artikel 6 van die richtlijn, met als opschrift „Recht op informatie over de beschuldiging”, bepaalt:

„1. De lidstaten zien erop toe dat verdachten of beklaagden informatie ontvangen over het strafbare feit waarvan zij worden verdacht of beschuldigd. Deze informatie wordt onverwijld verstrekt en is zo gedetailleerd als noodzakelijk is om het eerlijke verloop van de procedure en de daadwerkelijke uitoefening van de rechten van de verdediging te waarborgen.

[...]

3. De lidstaten zien erop toe dat uiterlijk op het moment dat het gerecht wordt verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, gedetailleerde informatie wordt verstrekt over de beschuldiging, met inbegrip van de aard en de wettelijke kwalificatie van het strafbare feit, alsmede over de aard van de beweemde betrokkenheid van de beklaagde.

4. De lidstaten zien erop toe dat verdachten of beklaagden onverwijld in kennis worden gesteld van wijzigingen in de overeenkomstig dit artikel verstrekte informatie, indien dit nodig is om een eerlijk verloop van de procedure te waarborgen."

- 9 Artikel 7 van die richtlijn, met als opschrift „Recht op toegang tot de stukken van het dossier”, bepaalt in de leden 2 en 3:

„2. De lidstaten zien erop toe dat verdachten of beklaagden of hun advocaten toegang wordt verleend tot ten minste alle bewijsstukken waarover de bevoegde autoriteiten beschikken en die belastend of ontlastend voor de betrokkenen zijn, teneinde een eerlijk verloop van de procedure te waarborgen en de voorbereiding van de verdediging mogelijk te maken.

3. [...] [M]et het oog op de daadwerkelijke uitoefening van de rechten van de verdediging [wordt] tijdig toegang tot de in lid 2 bedoelde stukken verleend, uiterlijk op het moment dat het gerecht wordt verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging. Indien de bevoegde autoriteiten in het bezit komen van aanvullende bewijsstukken, verlenen zij daartoe tijdig toegang, zodat deze kunnen worden bestudeerd.”

Richtlijn 2013/48

- 10 Overweging 12 van richtlijn 2013/48 luidt:

„Deze richtlijn bevat minimumvoorschriften betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures [...]. Op die manier bevordert de richtlijn de toepassing van het Handvest, met name de artikelen [...] 47 en 48, door voort te bouwen op [artikel 6], zoals uitgelegd door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens [...]”

- 11 Artikel 1 van die richtlijn bepaalt:

„Deze richtlijn bevat minimumvoorschriften betreffende het recht van verdachten en beklaagden in strafprocedures [...] om toegang tot een advocaat te hebben [...]”

- 12 Artikel 3 van die richtlijn, met als opschrift „Recht op toegang tot een advocaat in een strafprocedure”, bepaalt in lid 1:

„De lidstaten zorgen ervoor dat de verdachten of beklaagden recht hebben op toegang tot een advocaat, op een zodanig moment en op zodanige wijze dat de betrokken personen hun rechten van verdediging in de praktijk daadwerkelijk kunnen uitoefenen.”

Bulgaars recht

Bepalingen betreffende het recht op een advocaat

- 13 Volgens artikel 91, lid 3, juncto artikel 92 van de Nakazatelno protsesualen kodeks (wetboek van strafvordering), in de op de feiten van het hoofdgeding toepasselijke versie (hierna: „wetboek van strafvordering”), moet de rechter, wanneer twee beklaagden een beroep doen op dezelfde advocaat, die advocaat weren indien de verdediging van de ene persoon onverzoenbaar is met die van de andere. Volgens vaste nationale rechtspraak zijn de belangen van die personen onverzoenbaar indien een van beiden verklaringen aflegt die tegen de andere kunnen worden gebruikt, terwijl laatstgenoemde geen verklaringen aflegt.
- 14 Artikel 94, leden 4 tot en met 6, van dat wetboek regelt de ambtshalve aanstelling door een onafhankelijk orgaan van een plaatsvervangende advocaat.

Bepalingen betreffende de akte van beschuldiging, het onderzoeksdossier en de tenlastelegging

- 15 De artikelen 219 en 221 van het wetboek van strafvordering bepalen dat het onderzoeksorgaan de akte van beschuldiging opstelt, die een uiteenzetting van de belangrijkste feiten van het delict bevat en de wettelijke kwalificatie van die feiten. Deze akte wordt meegedeeld aan de beklaagde en aan zijn advocaat, die deze akte ondertekenen nadat zij er kennis van hebben genomen.
- 16 De inzage in het onderzoeksdossier wordt geregeld door de artikelen 226 tot en met 230 van het wetboek van strafvordering. Volgens die artikelen worden de stukken die bij de afronding van het onderzoek zijn vergaard, voordat eventueel een tenlastelegging wordt opgesteld, ter beschikking gesteld van de verdediging indien deze daarom verzoekt. In dat geval worden de beklaagde en zijn advocaat ten minste drie dagen vóór het verlenen van inzage opgeroepen en kunnen zij vervolgens binnen een passende termijn kennis nemen van de betrokken stukken. Als zij niet worden aangetroffen op het vermelde adres of zonder geldige reden niet verschijnen op de dag van de oproeping, vervalt de verplichting tot het verlenen van inzage in de stukken.
- 17 Met name volgens artikel 246 van het wetboek van strafvordering stelt de openbare aanklager, wanneer hij besluit de zaak voor de rechter te brengen, de tenlastelegging op. Daarmee wordt het strafrechtelijk onderzoek afgesloten en vangt de gerechtelijke fase van die procedure aan. In de tenlastelegging, die volgens de verwijzende rechter de „definitieve uitgebreide beschuldiging” is, wordt in detail ingegaan op de feiten en de wettelijke kwalificatie van de feiten. De tenlastelegging wordt neergelegd bij de rechter, die binnen veertien dagen moet nagaan of wezenlijke vormvoorschriften zijn verzuimd. Indien er geen sprake is van verzuim, legt de rechter de datum voor de eerste terechtzitting vast. Samen met de oproeping voor die zitting, ontvangen de beklaagde en zijn advocaat een kopie van die tenlastelegging. Zij beschikken vervolgens over een termijn van zeven dagen om het verweer voor te bereiden. Die termijn kan worden verlengd.

Bepalingen en rechtspraak inzake het verzuim van wezenlijke vormvoorschriften

- 18 Volgens artikel 348, lid 3, punt 1, van het wetboek van strafvordering is verzuim van vormvoorschriften „wezenlijk” wanneer het een wettelijk erkend procedureel recht in belangrijke mate schendt. Overeenkomstig de rechtspraak van de Varhoven kasatsionen sad (hoogste rechter in burgerlijke en strafzaken, Bulgarije) worden onder meer als verzuim van wezenlijke vormvoorschriften beschouwd het feit dat geen akte van beschuldiging, onderzoeksdossier of tenlastelegging is opgesteld of deze niet ter kennis zijn gebracht alsook het feit dat die vordering tegenstrijdigheden bevat. De gebrekkige handeling moet door een nieuwe handeling worden vervangen, met dien verstande dat de rechter niet zelf het verzuim van wezenlijke vormvoorschriften door de openbare aanklager mag herstellen, maar de zaak naar die openbare aanklager moet terugverwijzen.

Bepalingen betreffende de beëindiging van de strafprocedure

- 19 De beëindiging van de strafprocedure was ten tijde van de feiten in het hoofdgeding met name geregeld in de artikelen 368 en 369 van het wetboek van strafvordering, die volgens de verwijzende rechter tot doel hadden het strafrechtelijk onderzoek te versnellen.
- 20 Artikel 368 van dat wetboek bepaalde dat, als het strafrechtelijk onderzoek niet binnen een termijn van twee jaar nadat iemand van ernstige strafbare feiten is beschuldigd, is beëindigd, de beklaagde de rechter mocht verzoeken de procedure van artikel 369 van dat wetboek in te leiden waarmee werd beoogd dat de zaak voor vonnis naar de rechter werd verwezen of, indien dat niet gebeurde, dat de strafprocedure werd beëindigd.

- 21 Overeenkomstig artikel 369 moest de rechter, na te hebben vastgesteld dat die termijn van twee jaar was verstreken, de zaak naar de openbare aanklager terugverwijzen en hem daarbij een termijn van drie maanden stellen om het onderzoek af te sluiten en het strafrechtelijk onderzoek te beëindigen, hetzij door de vervolging te beëindigen hetzij door de zaak voor vonnis naar de rechter te verwijzen. Indien de openbare aanklager voor de tweede optie koos, beschikte hij over een aanvullende termijn van veertien dagen om de tenlastelegging op te stellen en bij de rechter in te dienen. Indien de openbare aanklager die nieuwe termijnen niet naleefde, moest de rechter de zaak in behandeling nemen en de strafprocedure beëindigen. Indien de openbare aanklager daarentegen het strafrechtelijk onderzoek beëindigde en een vordering bij de rechter indiende binnen de gestelde termijnen, ging de rechter na of de procedure regelmatig was verlopen en vergewiste hij zich er in het bijzonder van dat er geen wezenlijke vormvoorschriften waren verzuimd. Indien hij vaststelde dat dit wel was gebeurd, verwees de rechter de zaak opnieuw naar de openbare aanklager en kende hij hem een aanvullende termijn van één maand toe om dat verzuim te herstellen. Indien de openbare aanklager die termijn niet naleefde, het verzuim niet herstelde of nieuwe wezenlijke vormvoorschriften verzuimde, beëindigde de rechter de strafprocedure.
- 22 Indien aan al deze voorwaarden was voldaan, had de beklaagde er recht op dat de procedure werd beëindigd en was de rechter verplicht de beëindiging te gelasten, zonder dat hij zelf het vastgestelde verzuim van wezenlijke vormvoorschriften mocht herstellen of de zaak ten gronde mocht onderzoeken. Met het besluit om de strafprocedure te beëindigen, werd de strafvervolgning definitief afgesloten en kon de betrokkene niet langer strafrechtelijk aansprakelijk worden gesteld. Behalve in uitzonderlijke gevallen, kon tegen dat besluit geen beroep worden ingesteld.
- 23 Bij brief van 25 augustus 2017 heeft de verwijzende rechter het Hof ingelicht dat de artikelen 368 en 369 van het wetboek van strafvervolgning zijn gewijzigd en dat in dat wetboek een nieuw artikel 368 bis is ingevoegd. Volgens die bepalingen, zoals gewijzigd, kan de rechter niet langer gelasten dat de strafprocedure wordt beëindigd, maar kan hij enkel besluiten deze procedure te versnellen. Volgens de verwijzende rechter zijn die wijzigingen *ratione temporis* echter niet van toepassing op het hoofdgeding.

Hoofdgeding en prejudiciële vragen

- 24 Acht beambten van de douane van Svilengrad, Dimitar Dimitrov, Plamen Drenski, Kolev, Hristov, Kostadinov, Nasko Kurdov, Nikola Trifonov en Georgi Zlatanov, zijn ervan beschuldigd dat zij tijdens de periode van 1 april 2011 tot en met 2 mei 2012 hebben deelgenomen aan een criminele organisatie omdat zij van bestuurders van vrachtwagens en personenwagens die de grens tussen Bulgarije en Turkije overstaken, steekpenningen hebben gevraagd om geen douanecontroles te verrichten en de vastgestelde onregelmatigheden niet in de documenten te vermelden. Kostadinov en Kurdov zijn er tevens van beschuldigd de aldus ingezamelde steekpenningen te hebben verborgen en Drenski, Hristov en Trifonov zijn van corruptie beschuldigd. Die handelingen zijn volgens de artikelen 215, 301 en 321 van de Nakazatelen kodeks (strafwetboek) strafbare feiten, die kunnen worden bestraft met een gevangenisstraf, naargelang het geval, van zes of tien jaar en, wat betreft de feiten van corruptie, met een geldboete.
- 25 Die acht personen zijn in de nacht van 2 op 3 mei 2012 aangehouden. Zij zijn onmiddellijk na die aanhouding in staat van beschuldiging gesteld en die beschuldigingen zijn later in de loop van 2013 nader verduidelijkt en aan hen meegedeeld. Deze personen zijn ook in kennis gesteld van de vergaarde bewijzen.

- 26 Aangezien een aantal van die personen een transactie hebben gesloten met het openbaar ministerie om de tegen hen ingestelde vervolging gedeeltelijk te beëindigen, is de zaak voor de verwijzende rechter gebracht opdat deze het akkoord zou bekrachtigen. Omdat die rechter van oordeel was dat de akten van beschuldiging niet door het bevoegde orgaan waren opgesteld en bij de opstelling ervan vormvoorschriften waren verzuimd, heeft hij dat verzoek tweemaal afgewezen.
- 27 Derhalve is de zaak naar de bevoegde openbare aanklager van het gespecialiseerde parket terugverwezen met de opdracht nieuwe beschuldigingen ten aanzien van de acht beklaagden op te stellen. De procedure is echter feitelijk onderbroken en de voor het onderzoek gestelde termijnen zijn meermaals verlengd.
- 28 Aangezien het onderzoek twee jaar na de beschuldiging nog steeds niet was afgesloten, hebben Kolev, Hristov en Kostadinov in 2014 de verwijzende rechter op grond van artikel 368 van het wetboek van strafvordering verzocht de in artikel 369 van dat wetboek bedoelde procedure in te stellen. Die rechter heeft dat verzoek ingewilligd en de zaak naar de openbare aanklager terugverwezen en hem opgedragen om binnen een termijn van drie maanden, te weten uiterlijk op 29 januari 2015, het onderzoek te beëindigen, nieuwe beschuldigingen op te stellen, deze aan de beklaagden mee te delen samen met het onderzoeksdossier, en het strafrechtelijk onderzoek te beëindigen waarna de openbare aanklager vervolgens over een aanvullende termijn van veertien dagen beschikte om een tenlastelegging op te stellen en deze bij de rechter in te dienen.
- 29 De openbare aanklager heeft nieuwe beschuldigingen opgesteld en binnen de gestelde termijnen een tenlastelegging bij de verwijzende rechter ingediend.
- 30 Noch Kolev en Kostadinov noch hun advocaten zijn echter in kennis gesteld van die nieuwe beschuldigingen. Zij hebben namelijk verklaard dat zij op de voor die kennisgeving vastgestelde data niet konden verschijnen wegens gezondheidsredenen en beroepsmatige redenen. Bovendien is het onderzoeksdossier noch aan die personen noch aan Hristov ter kennis gebracht.
- 31 Bij beslissing van 20 februari 2015 heeft de verwijzende rechter geoordeeld dat wezenlijke vormvoorschriften waren verzuimd omdat de nieuwe beschuldigingen niet aan Kolev en Kostadinov ter kennis waren gebracht, in strijd met hun procedurele rechten, en de tenlastelegging informatie over de beschuldiging bevatte die niet regelmatig aan hen ter kennis was gebracht. Voorts heeft die rechter vastgesteld dat de onderdelen van de tenlastelegging die betrekking hadden op de aan Hristov verweten feiten, tegenstrijdigheden bevatten. Daarom heeft de verwijzende rechter overeenkomstig artikel 369 van het wetboek van strafvordering opnieuw gelast dat de zaak naar de openbare aanklager wordt terugverwezen opdat deze binnen een termijn van één maand, te weten uiterlijk op 7 mei 2015 het vastgestelde verzuim van vormvoorschriften herstelt. Zo niet, dan zou de tegen Kolev, Hristov en Kostadinov ingestelde strafprocedure worden beëindigd.
- 32 Hoewel de openbare aanklager Kolev en Kostadinov meermaals had opgeroepen, heeft hij er evenwel niet voor kunnen zorgen dat de beschuldigingen en het onderzoeksdossier regelmatig ter kennis werden gebracht. Ook Hristov kon daarvan niet in kennis worden gesteld. Deze drie personen en hun advocaten hebben namelijk opnieuw verklaard dat zij niet op de vastgestelde data konden verschijnen om verschillende redenen, met name een verplaatsing naar het buitenland, medische en beroepsmatige redenen, alsook het feit dat de openbare aanklager de wettelijke termijn van drie dagen voor het verlenen van inzage in het onderzoeksdossier, niet had nageleefd.
- 33 Bijgevolg heeft de verwijzende rechter bij beschikking van 22 mei 2015 geoordeeld dat de openbare aanklager het eerder vastgestelde verzuim van wezenlijke vormvoorschriften niet had hersteld en nieuwe wezenlijke vormvoorschriften had verzuimd omdat de procedurele rechten van Kolev, Hristov en Kostadinov opnieuw waren geschonden en de tegenstrijdigheden in de tenlastelegging nog niet helemaal waren opgeheven.

- 34 Hoewel de verwijzende rechter heeft benadrukt dat die drie personen en hun advocaten mogelijk misbruik hadden gemaakt van hun rechten en hadden gehandeld met als enige bedoeling de procedure te vertragen teneinde de openbare aanklager te beletten het strafrechtelijk onderzoek te beëindigen en het verzuim binnen de gestelde termijnen te herstellen, heeft hij dus geoordeeld dat was voldaan aan de voorwaarden om die procedure te beëindigen en die personen daar bijgevolg recht op hadden. In dat verband heeft de verwijzende rechter in wezen benadrukt dat het feit dat de beklaagde misbruik maakt van zijn rechten en de openbare aanklager objectief gezien belet de verschillende bij wet bepaalde procedurehandelingen te verrichten, er niet aan in de weg kan staan dat de betrokken strafprocedure wordt beëindigd. Ondanks die vaststellingen heeft de verwijzende rechter evenwel besloten de zaak te seponeren in plaats van de beëindiging ervan te gelasten.
- 35 Tegen die beschikking hebben zowel de openbare aanklager, die betoogde dat geen wezenlijke vormvoorschriften waren verzuimd, als Hristov, die van mening was dat de verwijzende rechter ten onrechte had besloten de betrokken strafprocedure niet te beëindigen, hoger beroep ingesteld.
- 36 Bij beschikking van 12 oktober 2015 heeft de rechter in hoger beroep geoordeeld dat de verwijzende rechter overeenkomstig de artikelen 368 en 369 van het wetboek van strafvordering de strafprocedure had moeten beëindigen en de zaak daartoe naar de verwijzende rechter terugverwezen.
- 37 De verwijzende rechter vraagt zich echter af of het arrest van 8 september 2015, Taricco e.a. (C-105/14, EU:C:2015:555), dat door het Hof is gewezen terwijl de zaak bij de rechter in hoger beroep aanhangig was, geen twijfel doet rijzen over de verenigbaarheid van de artikelen 368 en 369 met het Unierecht, meer bepaald met de verplichting van de lidstaten om te waarborgen dat strafbare feiten waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad, daadwerkelijk worden vervolgd.
- 38 Indien er sprake is van onverenigbaarheid, vraagt de verwijzende rechter zich af wat de gevolgen zijn van een dergelijke onverenigbaarheid. In dat verband vraagt de verwijzende rechter zich af welke specifieke maatregelen hij dient te nemen om de volle werking van het Unierecht te waarborgen en tegelijkertijd te verzekeren dat de rechten van verdediging en het recht op een eerlijk proces van Kolev, Hristov en Kostadinov worden gewaarborgd. Daarbij wijst hij erop dat hij, zo nodig, de betrokken artikelen buiten toepassing moet laten.
- 39 De verwijzende rechter overweegt verschillende mogelijkheden.
- 40 In de eerste plaats kan de verwijzende rechter besluiten de in artikel 369 van het wetboek van strafvordering gestelde termijnen buiten toepassing te laten en dientengevolge de openbare aanklager langere termijnen toe te kennen om het verzuim te herstellen dat is vastgesteld bij het opstellen van de tenlastelegging en bij de kennisgeving aan de beklaagden van de beschuldigingen en van het onderzoeksdossier, alvorens deze de zaak opnieuw aan de rechter voor te leggen. De verwijzende rechter vraagt zich evenwel af welke concrete maatregelen hij moet nemen om het recht van die personen op de behandeling van hun zaak binnen een redelijke termijn te vrijwaren. Dit recht is neergelegd in artikel 47, tweede alinea, van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (hierna: „Handvest”).
- 41 In de tweede plaats kan de verwijzende rechter besluiten de gerechtelijke fase van de strafprocedure in te leiden ondanks de onregelmatigheden die tijdens het strafrechtelijk onderzoek zijn begaan. Hij twijfelt er echter aan of het Unierecht zich daartegen verzet.
- 42 In dat verband vraagt de verwijzende rechter zich af of die onregelmatigheden, die naar Bulgaars recht „verzuim van wezenlijke vormvoorschriften” zijn, ook op grond van de artikelen 6 en 7 van richtlijn 2012/13 en artikel 3, lid 1, van richtlijn 2013/48 als zodanig moeten worden beschouwd. Zo ja, dan vraagt de verwijzende rechter zich af of hij, ook al zijn wezenlijke vormvoorschriften verzuimd, de

gerechtelijke fase van de procedure mag inleiden, dat verzuim in het kader van die fase mag herstellen en vervolgens ten gronde mag oordelen, zonder die procedure op grond van de artikelen 368 en 369 van het wetboek van strafvordering te beëindigen.

- 43 Bovendien heeft de verwijzende rechter vastgesteld dat Kostadinov en Kurdov dezelfde advocaat hadden en is hij van oordeel dat zij tegenstrijdige belangen hebben omdat Kostadinov informatie heeft verstrekt die in aanmerking kan worden genomen tegen Kurdov, die geen informatie heeft verstrekt. De verwijzende rechter twijfelt aan de verenigbaarheid met artikel 3, lid 1, van richtlijn 2013/48 van artikel 91, lid 3, en artikel 92 van het wetboek van strafvordering, op grond waarvan hij die advocaat om die reden moet weren, ook al hebben Kostadinov en Kurdov zich met kennis van zaken daartegen verzet. In dat verband vraagt de verwijzende rechter zich af of de ambtshalve aanstelling van twee plaatsvervangende advocaten in overeenstemming is met het in genoemd artikel 3, lid 1, neergelegde recht op toegang tot een advocaat.
- 44 In die omstandigheden heeft de Spetsializiran nakazatelen sad de behandeling van de zaak geschorst en het Hof verzocht om een prejudiciële beslissing over de volgende vragen:

„1) Is een nationale wet verenigbaar met de op lidstaten rustende verplichting om te zorgen voor een effectieve strafrechtelijke vervolging van door douanebeambten gepleegde strafbare feiten, wanneer de strafprocedure die tegen douanebeambten wordt gevoerd wegens deelneming aan een criminele organisatie met het oog op het plegen van corruptie in de uitoefening van hun functie (aanneming van steekpenningen voor het achterwege laten van een douanecontrole) alsook wegens concrete gevallen van omkoping en wegens het verbergen van aangenomen steekpenningen, op grond van deze wet onder de volgende voorwaarden wordt beëindigd, zonder dat het gerecht de ingebrachte beschuldigingen ten gronde heeft onderzocht: a) sinds de instelling van de vervolging zijn twee jaar verstreken; b) de [beklaagde] heeft een verzoek ingediend tot afsluiting van het strafrechtelijk onderzoek; c) het gerecht heeft de openbare aanklager een termijn van drie maanden gesteld om het strafrechtelijk onderzoek af te sluiten; d) de openbare aanklager heeft in de loop van deze termijn ‚wezenlijke vormvoorschriften verzuimd’ (namelijk niet-behoorlijke kennisgeving van een uitgebreide beschuldiging, niet-verlening van inzage in het onderzoeksdossier en tegenstrijdige tenlastelegging); e) het gerecht heeft de openbare aanklager een nieuwe termijn van één maand gesteld om dit ‚verzuim van wezenlijke vormvoorschriften’ te herstellen; f) de openbare aanklager heeft dat ‚verzuim van wezenlijke vormvoorschriften’ binnen deze termijn niet hersteld, waarbij het verzuim dat in de loop van de eerstgenoemde termijn van drie maanden heeft plaatsgevonden en het niet-herstel ervan tijdens de laatstgenoemde termijn van één maand zowel te wijten zijn aan de openbare aanklager (niet-opheffing van tegenstrijdigheden in de tenlastelegging en niet-verrichting van daadwerkelijke handelingen tijdens het grootste gedeelte van beide termijnen) als aan de verdediging (niet-nakoming van de verplichting om mee te werken bij de kennisgeving van de beschuldiging en bij de verlening van inzage in het onderzoeksdossier wegens een verblijf van de [beklaagden] in het ziekenhuis en wegens andere beroepsmatige verplichtingen van de raadslieden waarop dezen zich beroepen) en g) voor de [beklaagde] is een subjectief recht op beëindiging van de strafprocedure ontstaan doordat het ‚verzuim van wezenlijke vormvoorschriften’ niet binnen de daarvoor gestelde termijnen is hersteld?

2) Indien [de eerste] vraag ontkennend wordt beantwoord, welk deel van de bovengenoemde rechtsregeling moet de nationale rechter dan buiten toepassing laten om de effectieve toepassing van het Unierecht te waarborgen: a) de beëindiging van de strafprocedure bij het verstrijken van de termijn van één maand of b) de kwalificatie van voormelde gebreken als ‚verzuim van wezenlijke vormvoorschriften’ of c) de bescherming van het subjectieve recht dat volgens het bepaalde [in de eerste vraag] onder g) is ontstaan – ingeval het mogelijk is dit verzuim in de loop van de gerechtelijke fase te herstellen?

a) Dient de beslissing om een nationale wettelijke bepaling op grond waarvan de strafprocedure moet worden beëindigd buiten toepassing te laten, te worden gebaseerd op

- i) het feit dat de extra termijn die aan de openbare aanklager wordt verleend om het ‚verzuim van wezenlijke vormvoorschriften’ te herstellen, even lang is als de tijd waarin hij daartoe objectief gezien niet in staat was wegens beletsels waarvoor de verdediging verantwoordelijk was;
 - ii) het feit dat de rechter in het in punt i) bedoelde geval vaststelt dat deze beletsels te wijten zijn aan ‚rechtsmisbruik’, en
 - iii) het feit dat de rechter, zo de [tweede vraag onder a), i)] ontkennend wordt beantwoord, oordeelt dat het nationale recht voldoende waarborgen biedt voor de afsluiting van het strafrechtelijk onderzoek binnen een redelijke termijn?
- b) Is de beslissing om de kwalificatie van de bovengenoemde gebreken als ‚verzuim van wezenlijke vormvoorschriften’, waarin het nationale recht voorziet, buiten toepassing te laten, verenigbaar met het Unierecht? Daarbij gaat het namelijk om de volgende vragen:
- i) Wordt het recht op gedetailleerde informatie over de beschuldiging, dat aan de verdachte toekomt krachtens artikel 6, lid 3, van richtlijn [2012/13], voldoende gewaarborgd
 - wanneer deze informatie wordt verstrekt nadat het gerecht daadwerkelijk is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, doch voordat de beschuldiging in rechte is onderzocht, of wanneer aan de verdediging reeds volledige informatie over de belangrijkste elementen van de beschuldiging werd verstrekt op een vroeger tijdstip, waarop het gerecht nog niet was verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging (dit geldt voor de verdachte Hristov);
 - wanneer – ingeval de tweede vraag, onder b), i), eerste streepje bevestigend wordt beantwoord – deze informatie alsnog wordt verstrekt nadat het gerecht feitelijk is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, doch voordat het deze heeft onderzocht, en wanneer aan de verdediging bovendien gedeeltelijke informatie over de belangrijkste elementen van de beschuldiging werd verstrekt op een vroeger tijdstip, waarop het gerecht nog niet was verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, waarbij de reden waarom slechts gedeeltelijke informatie werd verstrekt, gelegen is in aan de zijde van de verdediging opgekomen beletsels (dit geldt voor Kolev en Kostadinov), en
 - wanneer deze informatie tegenstrijdigheden bevat met betrekking tot de concrete wijze waarop steekpenningen werden geëist (nu eens wordt aangegeven dat een andere [beklaagde] uitdrukkelijk steekpenningen verlangde, terwijl de verdachte Hristov zijn ontevredenheid uitte door zijn gezicht te vertrekken toen de aan de douanecontrole onderworpen persoon te weinig geld aanbood; dan weer luidt het dat de verdachte Hristov letterlijk en concreet steekpenningen verlangde)?
 - ii) Wordt het recht op toegang tot de stukken van het dossier, ‚uiterlijk op het moment dat het gerecht wordt verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging’, dat aan de verdediging toekomt krachtens artikel 7, lid 3, van richtlijn [2012/13], voldoende gewaarborgd wanneer de verdediging toegang had tot het merendeel van de stukken op een vroeger tijdstip en haar de mogelijkheid werd geboden inzage te nemen van die stukken, maar zij van deze mogelijkheid geen gebruik heeft gemaakt wegens beletsels (ziekte, beroepsmatige verplichtingen) en omdat een oproeping tot inzage in de stukken volgens het nationale recht ten minste drie dagen op voorhand moet plaatsvinden? Moet een tweede gelegenheid worden geboden, met een oproepingstermijn van ten minste drie dagen, nadat de beletsels zijn verdwenen? Dient te worden onderzocht of die beletsels zich objectief gezien hebben voorgedaan dan wel of het beroep erop rechtsmisbruik oplevert?
 - iii) Heeft het in artikel 6, lid 3, en artikel 7, lid 3, van richtlijn [2012/13] neergelegde vereiste ‚uiterlijk op het moment dat het gerecht wordt verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging’ in beide bepalingen dezelfde betekenis? Welke betekenis heeft dit vereiste: voordat het gerecht feitelijk wordt verzocht een beslissing te

nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, dan wel ten laatste wanneer het daartoe wordt verzocht, dan wel nadat het daartoe is verzocht, maar vooraleer het maatregelen treft om de beschuldiging te onderzoeken?

- iv) Heeft het wettelijke vereiste dat op een zodanige wijze aan de verdediging informatie over de beschuldiging wordt verstrekt en toegang tot de stukken van het dossier wordt verleend dat ‚de daadwerkelijke uitoefening van de rechten van de verdediging’, en ‚het eerlijke verloop van de procedure’ kunnen worden gewaarborgd, zoals bedoeld in artikel 6, lid 1, en artikel 7, leden 2 en 3, van richtlijn 2012/13, in beide bepalingen dezelfde betekenis? Wordt aan dit vereiste voldaan
- wanneer de gedetailleerde informatie over de beschuldiging weliswaar aan de verdediging wordt verstrekt nadat het gerecht is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, doch nog voordat maatregelen worden getroffen om de beschuldiging ten gronde te onderzoeken, en wanneer aan de verdediging bovendien een toereikende termijn wordt verleend om zich voor te bereiden, in het geval op een vroeger tijdstip onvolledige en gedeeltelijke informatie over de beschuldiging werd verstrekt;
 - wanneer de verdediging toegang krijgt tot alle stukken nadat het gerecht is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, doch nog voordat maatregelen worden getroffen om de beschuldiging ten gronde te onderzoeken, en wanneer aan de verdediging bovendien een toereikende termijn wordt verleend om zich voor te bereiden, in het geval de verdediging op een vroeger tijdstip toegang kreeg tot het merendeel van de processtukken, en
 - wanneer het gerecht maatregelen treft om de verdediging te garanderen dat alle verklaringen die deze aflegt na kennisneming van de uitgebreide beschuldiging en van alle stukken van het dossier, dezelfde werking hebben als zij zouden hebben gehad indien zij bij de openbare aanklager waren afgelegd voordat het gerecht werd verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging?
- v) Worden ‚het eerlijke verloop van de procedure’ als bedoeld in artikel 6, leden 1 en 4, en ‚de daadwerkelijke uitoefening van de rechten van de verdediging’ als bedoeld in artikel 6, lid 1, van richtlijn [2012/13], gewaarborgd wanneer het gerecht beslist de gerechtelijke fase [van de procedure] in te leiden op basis van een definitieve beschuldiging die tegenstrijdigheden bevat met betrekking tot de wijze waarop steekpenningen werden geëist, doch het gerecht vervolgens de openbare aanklager in de gelegenheid stelt deze tegenstrijdigheden op te heffen en de partijen de mogelijkheid biedt om ten volle de rechten te doen gelden die zij zouden hebben gehad indien het gerecht was verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van een beschuldiging die dergelijke tegenstrijdigheden niet bevatte?
- vi) Is het recht op toegang tot een advocaat, dat is neergelegd in artikel 3, lid 1, van richtlijn [2013/48], voldoende gewaarborgd wanneer de raadsman tijdens het strafrechtelijk onderzoek in de gelegenheid werd gesteld te verschijnen om over de voorlopige beschuldiging te worden ingelicht en om volledige toegang te krijgen tot alle stukken van het dossier, doch hij niet verschenen is wegens beroepsmatige verplichtingen en omdat de oproepingstermijn volgens het nationale recht ten minste drie dagen bedraagt? Moet een nieuwe termijn van ten minste drie dagen worden verleend nadat het beletsel wegens deze verplichtingen is verdwenen? Dient te worden onderzocht of de reden voor de [niet-]verschijning gerechtvaardigd is dan wel of er sprake is van rechtsmisbruik?
- vii) Heeft de schending van het in artikel 3, lid 1, van richtlijn 2013/48 neergelegde recht op toegang tot een advocaat tijdens het strafrechtelijk onderzoek gevolgen voor de ‚daadwerkelijke uitoefening van de rechten van de verdediging in de praktijk’ wanneer het gerecht, nadat het is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, de raadsman volledige toegang verleent tot de definitieve en gedetailleerde

beschuldiging alsook tot alle stukken van het dossier, en het vervolgens maatregelen treft om de raadsman te garanderen dat alle verklaringen die hij aflegt na kennisneming van de gedetailleerde beschuldiging en van alle stukken van het dossier, dezelfde werking zullen hebben als zij zouden hebben gehad indien zij bij de openbare aanklager waren afgelegd voordat het gerecht werd verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging?

- c) Is het subjectieve recht op beëindiging van de strafprocedure dat voor de [beklaagde] is ontstaan (onder de eerder uiteengezette voorwaarden), verenigbaar met het Unierecht, gelet op het feit dat het gerecht het door de openbare aanklager niet-herstelde ‚verzuim van wezenlijke vormvoorschriften’ ten volle kan verhelpen door maatregelen te treffen tijdens de gerechtelijke fase [van de procedure], zodat de [beklaagde] uiteindelijk in dezelfde rechtspositie zou verkeren als waarin hij zou hebben verkeerd indien dit verzuim tijdig was hersteld?
- 3) Mogen gunstigere nationale bepalingen inzake het recht [van de beklaagde] op behandeling van de zaak binnen een redelijke termijn, het recht op informatie en het recht op toegang tot een advocaat toepassing vinden wanneer zij, in combinatie met andere omstandigheden (de in punt 1 beschreven procedure), tot gevolg zouden hebben dat de strafprocedure wordt beëindigd?
- 4) Dient artikel 3, lid 1, van richtlijn [2013/48] aldus te worden uitgelegd dat het de nationale rechter toestaat een raadsman uit te sluiten van de gerechtelijke fase [van de procedure] wanneer hij twee [beklaagden] heeft bijgestaan waarvan de ene een verklaring heeft afgelegd over feiten die de belangen schaden van de andere, die zijnerzijds geen verklaring heeft afgelegd?

Indien deze vraag bevestigend wordt beantwoord, waarborgt het gerecht het recht op toegang tot een advocaat als bedoeld in artikel 3, lid 1, van richtlijn [2013/48] dan wanneer het – nadat het een raadsman die tegelijkertijd twee [beklaagden] met tegenstrijdige belangen heeft bijgestaan, heeft toegestaan aan de gerechtelijke fase deel te nemen – ieder van de verdachten nieuwe, verschillende raadslieden toevoegt?”

Beantwoording van de prejudiciële vragen

Opmerkingen vooraf

- 45 Om te beginnen heeft de verwijzende rechter bij beschikking van 28 september 2016, waarvan kennis is gegeven aan het Hof op 25 oktober 2016, vastgesteld dat een van de beklaagden in het hoofdgeding, Hristov, was overleden, en diensgevolge gelast dat de tegen Hristov ingestelde strafprocedure werd beëindigd.
- 46 Blijkens zowel de bewoordingen als de systematiek van artikel 267 VWEU kan een prejudiciële procedure slechts worden ingeleid indien bij de nationale rechter daadwerkelijk een geding aanhangig is in het kader waarvan deze een beslissing moet geven waarbij rekening kan worden gehouden met het prejudiciële arrest (arrest van 13 september 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, punt 24).
- 47 Derhalve hoeft niet te worden geantwoord op de vragen, voor zover zij de situatie van Hristov betreffen.
- 48 Vervolgens kunnen de vier gestelde vragen en subvragen, die elkaar deels overlappen, in drie groepen worden bijeengebracht. De eerste tot en met de derde vraag en de subvragen ervan moeten dus aldus worden opgevat dat zij betrekking hebben op, ten eerste, de vraag of het Unierecht, met name artikel 325 VWEU, zich verzet tegen een nationale regeling, als de artikelen 368 en 369 van het wetboek van strafvordering, en de vraag wat de gevolgen zijn van een eventuele onverenigbaarheid

van een dergelijke regeling met dat recht, en, ten tweede, het recht op informatie over de beschuldiging en het recht op toegang tot de stukken van het dossier. Ten derde wenst de verwijzende rechter, met zijn vierde vraag, te vernemen welke, in omstandigheden als die van het hoofdgeding, de reikwijdte is van het recht op toegang tot een advocaat.

De uit artikel 325 VWEU voortvloeiende verplichtingen

- 49 Met de eerste tot en met de derde vraag wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of artikel 325 VWEU, wat strafbare feiten op het vlak van douane betreft, aldus moet worden uitgelegd dat het zich verzet tegen een nationale regeling die voorziet in een procedure tot beëindiging van de strafprocedure als die welke is bedoeld in de artikelen 368 en 369 van het wetboek van strafvordering. Zo ja, dan vraagt de verwijzende rechter zich af welke de gevolgen zijn van de onverenigbaarheid van een dergelijke regeling met dat artikel van het VWEU.
- 50 Om die vragen te beantwoorden, zij in herinnering gebracht dat de lidstaten krachtens artikel 325, leden 1 en 2, VWEU gehouden zijn om fraude en andere onwettige activiteiten waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad, te bestrijden met afschrikkende en doeltreffende maatregelen (zie in die zin arresten van 8 september 2015, *Taricco e.a.*, C-105/14, EU:C:2015:555, punt 37, en 5 december 2017, *M.A.S. en M.B.*, C-42/17, EU:C:2017:936, punt 30).
- 51 Volgens artikel 2, lid 1, onder a), van besluit 2007/436 omvatten de eigen middelen van de Unie onder meer de rechten van het gemeenschappelijk douanetarief. Bijgevolg bestaat er een rechtstreeks verband tussen de inning van die rechten en de terbeschikkingstelling van de overeenkomstige middelen aan de begroting van de Unie. Elke tekortkoming op het gebied van de inning van de rechten van het gemeenschappelijk douanetarief leidt potentieel tot een verlaging van genoemde middelen van de Unie (zie naar analogie arrest van 5 december 2017, *M.A.S. en M.B.*, C-42/17, EU:C:2017:936, punt 31 en aldaar aangehaalde rechtspraak).
- 52 Om te verzekeren dat de financiële belangen van de Unie worden beschermd, moeten de lidstaten dus de nodige maatregelen nemen om te waarborgen dat de douanerechten daadwerkelijk en volledig worden geïnd. Dit vereist dat de douanecontroles naar behoren worden verricht.
- 53 Uit de voorschriften van artikel 325, lid 1, VWEU volgt dat de lidstaten met het oog daarop ervoor moeten zorgen dat op inbreuken op de douanewetgeving van de Unie doeltreffende en afschrikkende sancties worden toegepast. Voorts was de verplichting van die lidstaten om in een dergelijk geval in effectieve, proportionele en afschrikkende sancties te voorzien, neergelegd in artikel 21, lid 1, van verordening nr. 450/2008 en thans in artikel 42, lid 1, van verordening nr. 952/2013.
- 54 Hoewel de lidstaten vrij zijn in hun keuze van de toepasselijke sancties, die de vorm kunnen aannemen van bestuurlijke sancties, strafrechtelijke sancties of een combinatie van beide, moeten zij evenwel ervoor zorgen dat op gevallen van ernstige fraude of andere onwettige activiteiten waardoor de financiële belangen van de Unie op douanegebied worden geschaad, strafrechtelijke sancties staan die doeltreffend en afschrikkend zijn (zie in die zin arresten van 5 december 2017, *M.A.S. en M.B.*, C-42/17, EU:C:2017:936, punten 33-35 en aldaar aangehaalde rechtspraak; 20 maart 2018, *Menci*, C-524/15, EU:C:2018:197, punt 20, en 2 mei 2018, *Scialdone*, C-574/15, EU:C:2018:295, punten 34 en 35).
- 55 De lidstaten moeten ook ervoor zorgen dat de strafprocedureregels het mogelijk maken inbreuken in verband met dergelijke handelingen doeltreffend te bestraffen.

- 56 In casu zijn de beklaagden in het hoofdgeding ervan beschuldigd dat zij gedurende meer dan een jaar hebben deelgenomen aan een criminele organisatie omdat zij van personen die de grens tussen Bulgarije en Turkije overstaken, steekpenningen hebben gevraagd om geen douanecontroles te verrichten en de vastgestelde onregelmatigheden niet in de documenten te vermelden. Met name Kostadinov is er ook van beschuldigd de aldus ontvangen steekpenningen te hebben verborgen.
- 57 Dergelijke handelingen, die volgens de verwijzende rechter stelselmatige en voortdurende inbreuken op de douanewetgeving vormen en die naar Bulgaars recht strafbare feiten zijn, die kunnen worden bestraft met een gevangenisstraf, naargelang het geval, van zes of tien jaar, kunnen eraan in de weg staan dat douanerechten worden geïnd. Onder het voorbehoud van de beoordeling van de feiten in het hoofdgeding door de verwijzende rechter, lijken die handelingen te kunnen worden gekwalificeerd als ernstige fraude of andere onwettige activiteiten waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad in de zin van artikel 325, lid 1, VWEU.
- 58 Noch de verwijzende rechter noch de bij de onderhavige procedure betrokken partijen hebben in twijfel getrokken dat de strafrechtelijke sancties waarin het nationale recht voorziet doeltreffend en afschrikkend zijn.
- 59 Echter dient nog te worden nagegaan of de voorschriften van de artikelen 368 en 369 van het wetboek van strafvordering geen belemmering kunnen vormen voor de daadwerkelijke bestraffing van gevallen van ernstige fraude of andere onwettige activiteiten waardoor die belangen worden geschaad, in welk geval artikel 325, lid 1, VWEU wordt geschonden.
- 60 In dat verband volgt uit de verwijzingsbeslissing dat de nationale rechter op grond van genoemde artikelen 368 en 369, op verzoek van de beklaagde, de beëindiging van de strafprocedure dient te gelasten indien, na het verstrijken van een termijn van twee jaar, verlengd met termijnen van drie en een halve maand en één maand, de openbare aanklager het onderzoek niet heeft beëindigd en, in voorkomend geval, geen beschuldigingen heeft opgesteld en ter kennis van de verdediging heeft gebracht, de verdediging geen toegang tot de stukken van het dossier heeft verleend en geen tenlastelegging bij de rechter heeft ingediend, of indien hij in dat verband naar Bulgaars recht wezenlijke vormvoorschriften heeft verzuimd die hij niet binnen die termijnen heeft hersteld. Indien is voldaan aan de voorwaarden van de artikelen 368 en 369 van het wetboek van strafvordering, ontstaat er een recht op beëindiging van de procedure en is de rechter verplicht die beëindiging te gelasten. Die beëindiging kan bovendien niet worden aangevochten en is definitief.
- 61 Uit de verwijzingsbeslissing lijkt te volgen dat de rechter, wegens de bijzondere omstandigheden van het geval, met name de complexiteit van de zaak en het gedrag van partijen, de aldus gestelde termijnen niet kan verlengen en niet de zaak ten gronde kan behandelen en, zoals de verwijzende rechter overweegt, zelf de wezenlijke vormvoorschriften die tijdens het strafrechtelijk onderzoek zijn verzuimd, kan herstellen, ook niet in het geval dat schadelijke gevolgen van dit verzuim van de rechten van de verdediging kunnen worden hersteld door tijdens de gerechtelijke fase passende maatregelen vast te stellen.
- 62 In het bijzonder lijkt uit de verwijzingsbeslissing te volgen dat de aan de zijde van de verdediging opgekomen beletsels voor de regelmatige kennisgeving van de beschuldigingen en de stukken, daaronder begrepen de eventuele vertragsmanoeuvres van de verdediging, niet beletten dat de termijnen van drie en een halve maand en van één maand waarbinnen de openbare aanklager het onderzoek diende te beëindigen en de zaak voor de rechter te brengen, verstrijken, overeenkomstig artikel 369 van het wetboek van strafvordering, en zij dus ertoe kunnen leiden dat de strafprocedure wordt beëindigd, zodat de vervolging niet kan worden voortgezet en een nieuwe vervolging niet mogelijk is.

- 63 Derhalve kan de in het hoofdgeding aan de orde zijnde nationale regeling eraan in de weg staan dat feiten die ernstige fraude vormen of andere onwettige activiteiten waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad, doeltreffend strafrechtelijk worden vervolgd en bestraft, in strijd met artikel 325, lid 1, VWEU.
- 64 Wat de gevolgen van die uitlegging van artikel 325, lid 1, VWEU betreft, dient in herinnering te worden gebracht dat dit artikel de lidstaten nauwkeurige resultaatsverplichtingen oplegt waaraan geen voorwaarde met betrekking tot de toepassing van de daarin vervatte regels is verbonden (arrest van 5 december 2017, M.A.S. en M.B., C-42/17, EU:C:2017:936, punt 38 en aldaar aangehaalde rechtspraak).
- 65 Het staat in de eerste plaats aan de nationale wetgever om de nodige maatregelen te nemen om aan die verplichtingen te voldoen. Zo moet hij, in voorkomend geval, de nationale regeling wijzigen en waarborgen dat de opzet van de procedurele regeling die van toepassing is op de vervolging van strafbare feiten waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad, niet aldus is dat deze, om redenen inherent aan die regeling, een stelselmatig risico inhoudt dat feiten die dergelijke strafbare feiten uitmaken, onbestraft blijven, en moet hij ervoor zorgen dat de grondrechten van de beklaagden worden beschermd.
- 66 De verwijzende rechter dient op zijn beurt eveneens – en zonder de wijziging van de betrokken nationale regeling bij wet of bij om het even welke andere grondwettelijke procedure af te wachten, volle werking te verlenen aan die verplichtingen door die regeling zo veel als mogelijk uit te leggen in het licht van artikel 325, lid 1, VWEU, zoals uitgelegd door het Hof, of door, zo nodig, die regeling buiten toepassing te laten (zie in die zin arrest van 8 september 2015, Taricco e.a., C-105/14, EU:C:2015:555, punt 49).
- 67 Indien, zoals de verwijzende rechter lijkt te oordelen, er meerdere maatregelen kunnen worden vastgesteld om de betrokken verplichtingen ten uitvoer te leggen, staat het aan die verwijzende rechter om te bepalen welke van die maatregelen moet worden toegepast. In het bijzonder moet de verwijzende rechter bepalen of daartoe alle bepalingen van de artikelen 368 en 369 van het wetboek van strafvordering buiten toepassing moeten worden gelaten dan wel of de in die artikelen gestelde termijnen waarbinnen de openbare aanklager het strafrechtelijk onderzoek moet beëindigen, dienen te worden verlengd en de eventuele in het kader van dat onderzoek begane onregelmatigheden dienen te worden hersteld, of dat de verwijzende rechter de gerechtelijke fase van de procedure moet inleiden en die onregelmatigheden zelf moet herstellen, aangezien de openbare aanklager in casu binnen die termijnen bij hem een tenlastelegging heeft ingediend. In dat verband moet de verwijzende rechter er evenwel op toezien dat in de verschillende etappes van de procedure een eventuele doelbewuste en kwaadwillige belemmering door de verdediging van het goede verloop en de voortgang van die procedure wordt voorkomen.
- 68 Gelet op het feit dat de in het hoofdgeding aan de orde zijnde strafprocedures een tenuitvoerlegging vormen van, met name, artikel 325, lid 1, VWEU, en dus van het Unierecht in de zin van artikel 51, lid 1, van het Handvest (zie naar analogie arrest van 20 maart 2018, Menci, C-524/15, EU:C:2018:197, punt 21), moet de verwijzende rechter voorts ervoor zorgen dat de fundamentele rechten die beklaagden aan het Handvest ontlenen, worden geëerbiedigd. De verplichting om een doeltreffende inning van de eigen middelen van de Unie te waarborgen, mag dus niet indruisen tegen de naleving van die rechten (zie in die zin arresten van 29 maart 2012, Belvedere Costruzioni, C-500/10, EU:C:2012:186, punt 23, en 5 december 2017, M.A.S. en M.B., C-42/17, EU:C:2017:936, punten 46 en 52).
- 69 Wat in het bijzonder het verloop van de strafprocedure betreft, moet de verwijzende rechter in de eerste plaats de maatregelen vaststellen die nodig zijn om de naleving te verzekeren van de rechten van verdediging, die zijn gewaarborgd door artikel 48, lid 2, van het Handvest, met name het recht op

informatie over de beschuldiging en het recht op toegang tot de stukken van het dossier. Aangezien die rechten meer in het bijzonder aan de orde zijn in de tweede groep vragen van de verwijzende rechter, wordt verwezen naar de punten 78 tot en met 100 van het onderhavige arrest.

- 70 In de tweede plaats moet de verwijzende rechter, wanneer hij besluit welke maatregelen in casu moeten worden toegepast om de volle werking van artikel 325, lid 1, VWEU te waarborgen, erop toezien dat het recht van de beklaagden op de behandeling van hun zaak binnen een redelijke termijn wordt geëerbiedigd.
- 71 Dit recht vormt een algemeen beginsel van het Unierecht (zie in die zin arrest van 17 december 1998, *Baustahlgewebe/Commissie*, C-185/95 P, EU:C:1998:608, punt 21), dat is verankerd in artikel 6, lid 1, van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, dat is ondertekend te Rome op 4 november 1950, en in artikel 47, tweede alinea, van het Handvest, voor wat de gerechtelijke procedure betreft. Op strafgebied moet dat recht niet alleen worden nageleefd gedurende de gerechtelijke procedure, maar ook gedurende het voorafgaande onderzoek, vanaf het tijdstip waarop de betrokkene in beschuldiging is gesteld (zie naar analogie EHRM, 15 juli 2002, *Affaire stratégies et communications en Dumoulin tegen België*, CE:ECHR:2002:0715JUD003737097, § 39, en EHRM, 10 september 2010, *McFarlane tegen Ierland*, CE:ECHR:2010:0910JUD003133306, § 143).
- 72 Volgens vaste rechtspraak van het Hof mag de redelijkheid van de duur van de procedure niet worden bepaald aan de hand van een in abstracto vastgesteld nauwkeurig maximum. Of een procedure van redelijke duur is, moet worden beoordeeld met inachtneming van de specifieke omstandigheden van de zaak, zoals het belang en de complexiteit van het geding en het gedrag van de bevoegde autoriteiten en van de partijen, en de complexiteit van de zaak of verdragingsgedrag van de verdediging kan worden gezien als rechtvaardiging van een termijn die op het eerste gezicht te lang is (zie in die zin arresten van 26 november 2013, *Groupe Gascogne/Commissie*, C-58/12 P, EU:C:2013:770, punten 85 en 86, en 14 juni 2016, *Marchiani/Parlement*, C-566/14 P, EU:C:2016:437, punten 99 en 100).
- 73 Zoals de advocaat-generaal in wezen in punt 91 van zijn conclusie heeft opgemerkt, moet de verwijzende rechter nagaan of in casu het recht van de belanghebbenden op de behandeling van hun zaak binnen een redelijke termijn is geëerbiedigd en daarbij niet alleen rekening houden met het feit dat het onderzoek in het hoofdgeding acht verdachten betreft, die worden vervolgd wegens deelneming aan een criminele organisatie waarvan de feiten iets meer dan een jaar hebben geduurd, maar ook met de eventuele omstandigheid dat de opgelopen vertraging deels te wijten kan zijn aan het gedrag van de verdediging.
- 74 Het staat ook aan de nationale rechter om te bepalen welke concrete maatregelen moeten worden vastgesteld om de naleving van dat recht te waarborgen. Daarbij dient hij rekening te houden met alle procedurele mogelijkheden die het nationale recht biedt, in hun geheel beschouwd en uitgelegd in het licht van het Unierecht. Indien, zoals in punt 67 van het onderhavige arrest is uiteengezet, er meerdere mogelijkheden zijn om volle werking te verlenen aan de verplichtingen die voortvloeien uit artikel 325, lid 1, VWEU, staat het aan de verwijzende rechter om te bepalen welke van die mogelijkheden in casu het betrokken grondrecht kunnen waarborgen.
- 75 Bovendien moet worden benadrukt dat de verwijzende rechter op grond van de in het hoofdgeding aan de orde zijnde nationale regeling niet kon gelasten dat de strafprocedure werd beëindigd op de enkele grond dat de beëindiging van de procedure de meest gunstige optie zou zijn voor de beklaagden, wat betreft hun recht op de behandeling van hun zaak binnen een redelijke termijn en hun rechten van verdediging. Nationale rechterlijke instanties mogen weliswaar nationale maatstaven voor de bescherming van de grondrechten toepassen, doch op voorwaarde dat deze toepassing niet afdoet aan, met name, de voorrang, eenheid of doeltreffendheid van het Unierecht (zie in die zin arrest van 5 december 2017, *M.A.S. en M.B.*, C-42/17, EU:C:2017:936, punt 47 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

- 76 Gelet op het voorgaande moet artikel 325, lid 1, VWEU aldus worden uitgelegd dat het zich verzet tegen een nationale regeling die voorziet in een procedure tot beëindiging van de strafprocedure als die welke is bedoeld in de artikelen 368 en 369 van het wetboek van strafvordering, voor zover die regeling van toepassing is in procedures die zijn ingesteld in gevallen van ernstige fraude of andere onwettige activiteiten waardoor de financiële belangen van de Unie op het vlak van douane worden geschaad. Het staat aan de verwijzende rechter om volle werking te verlenen aan artikel 325, lid 1, VWEU, door die regeling, zo nodig, buiten toepassing te laten. Daarbij moet hij erop toezien dat de grondrechten van de beklaagden worden nageleefd.

Recht op informatie over de beschuldiging en recht op toegang tot de stukken van het dossier op grond van richtlijn 2012/13

- 77 Om te beginnen zij opgemerkt dat de verwijzende rechter verzoekt om uitlegging van de bepalingen van richtlijn 2012/13 en van een bepaling van richtlijn 2013/48 wat betreft de rechten van beklaagden en hun advocaat op informatie over de beschuldiging en op toegang tot de stukken van het dossier. Aangezien in richtlijn 2013/48, anders dan richtlijn 2012/13, evenwel geen specifieke bepaling die rechten regelt, dient in dat verband enkel richtlijn 2012/13 te worden uitgelegd.
- 78 Met zijn tweede en zijn derde vraag wenst de verwijzende rechter in wezen ten eerste te vernemen of artikel 6, lid 3, van richtlijn 2012/13 aldus moet worden uitgelegd dat het daarin neergelegde recht op informatie over de beschuldiging is nageleefd in het geval dat gedetailleerde informatie over de beschuldiging eerst ter kennis van de verdediging wordt gebracht nadat de rechter is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, doch voordat de rechter is begonnen met het onderzoek ten gronde van de beschuldiging en de mondelinge behandeling daadwerkelijk van start is gegaan.
- 79 Ten tweede wenst de verwijzende rechter van het Hof te vernemen of artikel 7, lid 3, van die richtlijn aldus moet worden uitgelegd dat het in dat artikel neergelegde recht op toegang tot de stukken van het dossier is gewaarborgd wanneer de bevoegde autoriteiten de verdediging de mogelijkheid hebben geboden inzage te nemen van die stukken tijdens het strafrechtelijk onderzoek, ook indien de verdediging geen gebruik van deze mogelijkheid heeft kunnen maken. Indien die vraag ontkennend wordt beantwoord, wenst de verwijzende rechter te vernemen of dit recht wordt nageleefd wanneer de verdediging opnieuw de mogelijkheid wordt geboden om inzage te nemen in die stukken nadat de rechter is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, doch voordat deze met het onderzoek ten gronde van de beschuldiging begint en de mondelinge behandeling daadwerkelijk van start gaat.
- 80 Ten derde, indien de vorige vragen ontkennend worden beantwoord, wenst de verwijzende rechter te vernemen of de schendingen van de betrokken rechten ongedaan kunnen worden gemaakt gedurende de gerechtelijke fase van de procedure.
- 81 Hoewel het aan de verwijzende rechter staat om te bepalen of de bepalingen van richtlijn 2012/13 in het hoofdgeding zijn nageleefd en welke specifieke maatregelen, in voorkomend geval, in dat verband moeten worden vastgesteld, dient het Hof hem niettemin de objectieve gegevens aan te reiken aan de hand waarvan die beoordeling dient te worden verricht.
- 82 Uit overweging 14 en artikel 1 van richtlijn 2012/13 volgt dat die richtlijn tot doel heeft gemeenschappelijke minimumnormen vast te stellen die van toepassing zijn op het verstrekken van informatie aan verdachten of beklaagden.
- 83 In het bijzonder bepaalt artikel 6, lid 3, van die richtlijn dat de lidstaten erop toezien dat aan de beklaagde gedetailleerde informatie wordt verstrekt over de beschuldiging, met inbegrip van de aard en de wettelijke kwalificatie van het strafbare feit, alsmede over de aard van de beweerde

betrokkenheid van de beklaagde. Artikel 7, lid 2, van die richtlijn voegt daaraan toe dat de verdachten of beklaagden of hun advocaten toegang moeten krijgen tot de bewijsstukken waarover de bevoegde autoriteiten beschikken en die belastend of ontlastend voor de betrokkenen zijn.

- 84 Wat het tijdstip betreft waarop die kennisgeving dient te gebeuren en die toegang dient te worden verstrekt, beperken artikel 6, lid 3, en artikel 7, lid 3, van richtlijn 2012/13 zich er toe te bepalen, respectievelijk, dat die kennisgeving dient te gebeuren „uiterlijk op het moment dat het gerecht wordt verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging” en toegang tot genoemde bewijsstukken dient te worden verleend „uiterlijk op het moment dat het gerecht wordt verzocht een beslissing te nemen over [die] gegrondheid”.
- 85 Zoals de advocaat-generaal in punt 98 van zijn conclusie heeft opgemerkt, verwijzen die bepalingen in dat verband niet naar een precies tijdstip.
- 86 Bovendien kan uit de bewoordingen van die bepalingen, in de verschillende taalversies ervan, niet eenduidig worden opgemaakt op welk moment de kennisgeving van de gedetailleerde informatie over de beschuldiging en de toegang tot de stukken van het dossier uiterlijk moeten worden verzekerd. In een aantal van die taalversies, zoals de Franse versie en de Nederlandse versie, kunnen de betrokken bepalingen namelijk aldus worden uitgelegd dat zij betrekking hebben op het moment waarop de rechter die bevoegd is om de beschuldiging ten gronde te onderzoeken, wordt aangezocht en de procedure voor hem een aanvang neemt, of, zoals de advocaat-generaal in punt 100 van zijn conclusie heeft opgemerkt, op het moment van de beraadslaging. Andere taalversies, zoals de Duitse versie, hebben daarentegen betrekking op het moment waarop de akte van beschuldiging bij de rechter wordt ingediend. Ook in de Engelse en in de Italiaanse versie wordt met name verwezen naar het moment waarop de rechter wordt verzocht over de gegrondheid van de beschuldiging te oordelen.
- 87 Die bepalingen moeten derhalve worden uitgelegd in het licht van de context en de doelstelling ervan (zie in die zin arrest van 20 december 2017, Spanje/Raad, C-521/15, EU:C:2017:982, punt 158).
- 88 In dat verband volgt uit de overwegingen 10 en 14 van richtlijn 2012/13 dat deze richtlijn tot doel heeft, door de vaststelling van gemeenschappelijke minimumnormen voor het recht op informatie in strafprocedures, het wederzijds vertrouwen tussen de lidstaten in hun respectieve strafrechtstelsels te versterken. Zoals in wezen is bepaald in diezelfde overweging 14 en in overweging 41 van die richtlijn, is deze richtlijn geënt op de rechten die met name in de artikelen 47 en 48 van het Handvest zijn neergelegd en beoogt zij die rechten te beschermen.
- 89 Zoals is gepreciseerd in de overwegingen 27 en 28 van die richtlijn en in de artikelen 6 en 7 ervan, hebben die artikelen dus juist tot doel te waarborgen dat de rechten van verdediging daadwerkelijk worden uitgeoefend en de procedure eerlijk verloopt (zie in die zin, wat betreft genoemd artikel 6, arrest van 22 maart 2017, Tranca e.a., C-124/16, C-188/16 en C-213/16, EU:C:2017:228, punt 38 en aldaar aangehaalde rechtspraak).
- 90 Die doelstelling vereist dat de beklaagde gedetailleerde informatie over de beschuldiging ontvangt en de mogelijkheid heeft om tijdig kennis te nemen van de stukken, op een tijdstip dat hem in staat stelt zijn verdediging doeltreffend voor te bereiden, zoals overigens is bepaald in artikel 7, lid 3, van richtlijn 2012/13 betreffende de toegang tot het dossier, met dien verstande dat het in dat verband niet volstaat gebrekkige informatie mee te delen en gedeeltelijke toegang tot die stukken te verlenen.
- 91 Die richtlijn bepaalt niet dat het tijdstip waarop gedetailleerde informatie over de beschuldiging wordt meegedeeld en het tijdstip waarop toegang tot de stukken van het dossier wordt verleend, moeten samenvallen. Naargelang de omstandigheden van de zaak en het soort procedure, kan dat tijdstip bovendien vóór of na de inleiding van de zaak bij de rechter liggen of daarmee samenvallen.

- 92 Genoemde doelstelling en het goede verloop van de procedure veronderstellen echter in beginsel en, in voorkomend geval, onder voorbehoud van bijzondere of vereenvoudigde procedures, dat die kennisgeving gebeurt en dat toegang tot de stukken wordt verleend, uiterlijk op het ogenblik dat de debatten over de gegrondheid van de beschuldiging daadwerkelijk worden geopend bij de rechter die bevoegd is om daarover uitspraak te doen.
- 93 Het is namelijk juist door die kennisgeving en die toegang dat de beklaagde of zijn advocaat nauwkeurig wordt ingelicht over de tegen hem in aanmerking genomen feiten, de juridische kwalificatie van die feiten alsook over de bewijzen die aan die feiten ten grondslag liggen. Dat een persoon uiterlijk bij de aanvang van de debatten kennis kan nemen van die informatie en die bewijzen, is essentieel om die persoon of zijn advocaat in staat te stellen zinvol deel te nemen aan die debatten en wel aldus dat het beginsel van hoor en wederhoor en het beginsel van „equality of arms” worden nageleefd, zodat de beklaagde zijn standpunt daadwerkelijk kenbaar kan maken.
- 94 Mocht dat vereiste niet zijn nagekomen, verzet richtlijn 2012/13 zich er evenwel niet tegen dat de rechter de nodige maatregelen neemt om die niet-nakoming recht te zetten, mits de rechten van verdediging en het recht op een eerlijk proces naar behoren worden beschermd.
- 95 Dat vereiste sluit bovendien niet uit dat de aan de verdediging meegedeelde informatie over de beschuldiging achteraf wordt gewijzigd, met name wat betreft de juridische kwalificatie van de verweten feiten, en evenmin dat tijdens de debatten nieuwe bewijzen aan het dossier worden toegevoegd. De beklaagde of zijn advocaat moeten echter in kennis worden gesteld van dergelijke wijzigingen of nieuwe bewijzen op een tijdstip waarop zij nog de gelegenheid hebben om daadwerkelijk te reageren, vóór de beraadslaging. In die mogelijkheid is overigens voorzien in artikel 6, lid 4, van die richtlijn, op grond waarvan de verdachten of beklaagden onverwijld in kennis worden gesteld van wijzigingen in de overeenkomstig dat artikel verstrekte informatie die zich tijdens de strafprocedure voordoen, indien dit nodig is om een eerlijk verloop van de procedure te waarborgen, en in artikel 7, lid 3, van die richtlijn, dat bepaalt dat, indien de bevoegde autoriteiten in het bezit komen van aanvullende bewijsstukken, zij daartoe tijdig toegang moeten verlenen, zodat die bewijsstukken kunnen worden bestudeerd.
- 96 In elk van de gevallen die zijn uiteengezet in de punten 92, 93, 94 en 95 van het onderhavige arrest en ongeacht het tijdstip waarop de gedetailleerde informatie over de beschuldiging is verstrekt en de toegang tot de stukken van het dossier is verleend, moet aan de beklaagde en zijn advocaat hoe dan ook met name – met inachtneming van het beginsel van hoor en wederhoor en het beginsel van „equality of arms” – voldoende tijd worden toegekend om kennis te nemen van die informatie en die stukken en in staat worden gesteld om het verweer doeltreffend voor te bereiden, hun eventuele opmerkingen in te dienen en, in voorkomend geval, de verzoeken te formuleren, met name een verzoek tot een onderzoek, die zij op grond van het nationale recht zouden kunnen indienen. Zoals de advocaat-generaal in punt 101 van zijn conclusie heeft opgemerkt, vereist dit dat de zaak, zo nodig, wordt geschorst en naar een latere datum wordt uitgesteld.
- 97 Aangezien de verwijzende rechter meer in het bijzonder vragen stelt over de wijze waarop het in artikel 7, leden 2 en 3, van richtlijn 2012/13 opgenomen recht op toegang tot de stukken van het dossier moet worden uitgeoefend, zij ten slotte opgemerkt dat, indien de beklaagde of zijn advocaat zijn opgeroepen om, op verzoek van de beklaagde, inzage te nemen in de stukken tijdens het strafrechtelijk onderzoek, maar hij om wettige redenen of om redenen onafhankelijk van zijn wil, op de dag van de oproeping niet kon verschijnen, de naleving van de rechten van verdediging en de „equality of arms”, waaraan die bepaling uitvoering wil geven, vereisen dat de autoriteiten die bevoegd zijn voor de vervolging of de berechting, naargelang het geval, de nodige maatregelen vaststellen om die persoon of zijn advocaat opnieuw de mogelijkheid te bieden om kennis te nemen van die stukken. Onverminderd hetgeen is uiteengezet in de punten 90 tot en met 93 en 96 van het onderhavige arrest, verzet die bepaling zich niet ertegen dat die nieuwe mogelijkheid wordt geboden nadat de rechter is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging.

- 98 In dat verband moet de rechter evenwel ervoor zorgen dat er een juist evenwicht bestaat tussen, enerzijds, de eerbiediging van de rechten van verdediging en, anderzijds, de noodzaak te waarborgen dat strafbare feiten waardoor de financiële belangen van de Unie worden geschaad, doeltreffend worden vervolgd en bestraft en de noodzaak ervoor te waken dat de procedure binnen een redelijke termijn wordt afgehandeld, waarbij rekening moet worden gehouden met de eventuele doelbewuste belemmering door de verdediging van het goede verloop van die procedure.
- 99 Uit een en ander volgt dat artikel 6, lid 3, van richtlijn 2012/13 aldus moet worden uitgelegd dat het zich niet ertegen verzet dat gedetailleerde informatie over de beschuldiging aan de verdediging wordt verstrekt nadat de rechter is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, doch voordat deze met het onderzoek ten gronde van de beschuldiging aanvangt en de debatten voor hem worden geopend, of nadat die debatten zijn geopend doch vóór de beraadslaging, in het geval dat de verstrekte informatie achteraf is gewijzigd, mits de rechter alle nodige maatregelen neemt om te waarborgen dat de rechten van verdediging worden geëerbiedigd en de procedure eerlijk verloopt.
- 100 Artikel 7, lid 3, van die richtlijn moet aldus worden uitgelegd dat de nationale rechter ervoor moet zorgen dat de verdediging daadwerkelijk toegang krijgt tot de stukken van het dossier. Die toegang kan, in voorkomend geval, worden verleend nadat de rechter is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, doch voordat deze met het onderzoek ten gronde van de beschuldiging aanvangt en de debatten voor hem worden geopend, of nadat die debatten zijn geopend doch vóór de beraadslaging, in het geval dat tijdens de procedure nieuwe bewijzen aan het dossier worden toegevoegd, mits de rechter alle nodige maatregelen neemt om te waarborgen dat de rechten van verdediging worden geëerbiedigd en de procedure eerlijk verloopt.

Recht op toegang tot een advocaat op grond van richtlijn 2013/48

- 101 Met zijn vierde vraag wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of artikel 3, lid 1, van richtlijn 2013/48 aldus moet worden uitgelegd dat het zich verzet tegen, ten eerste, een nationale regeling op grond waarvan de nationale rechter verplicht is de door twee beklaagden gemachtigde advocaat, tegen hun wil, te weren op grond dat die personen tegenstrijdige belangen hebben en, ten tweede, dat die rechter die personen toestaat een nieuwe advocaat te machtigen of, in voorkomend geval, zelf ambtshalve twee advocaten aanstelt ter vervanging van de eerste advocaat.
- 102 Om te beginnen dient te worden opgemerkt dat overeenkomstig artikel 15, lid 1, van die richtlijn de termijn voor de omzetting van die richtlijn weliswaar niet was verstreken op het moment waarop de verwijzende rechter het Hof om een prejudiciële beslissing heeft verzocht, doch die termijn is verstreken op 27 november 2016. Die richtlijn is bijgevolg van toepassing op de situatie van de beklaagden in het hoofdgeding.
- 103 Volgens artikel 1 van richtlijn 2013/48 bevat deze richtlijn minimumvoorschriften betreffende met name het recht van verdachten en beklaagden om toegang tot een advocaat te hebben in strafprocedures. In het bijzonder bepaalt artikel 3, lid 1, van die richtlijn dat de lidstaten ervoor moeten zorgen dat de verdachten of beklaagden recht hebben op toegang tot een advocaat, op een zodanig moment en op zodanige wijze dat de betrokken personen hun rechten van verdediging in de praktijk daadwerkelijk kunnen uitoefenen.
- 104 Zoals in wezen volgt uit overweging 12 van die richtlijn, beoogt deze richtlijn de bevordering van met name het recht zich te laten adviseren, verdedigen en vertegenwoordigen, dat is verankerd in artikel 47, tweede alinea, van het Handvest alsook van de rechten van verdediging die zijn gewaarborgd door artikel 48, lid 2, van het Handvest.

- 105 Zoals volgt uit de toelichtingen bij het Handvest van de grondrechten (PB 2007, C 303, blz. 17), komt artikel 48, lid 2, overeen met artikel 6, lid 3, van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en heeft het overeenkomstig artikel 52, lid 3, van het Handvest dezelfde inhoud en reikwijdte als dat artikel.
- 106 Uit de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens volgt in wezen dat het recht op toegang tot een advocaat dat is verankerd in genoemd artikel 6, lid 3, vereist dat de betrokken persoon de mogelijkheid heeft een beroep te doen op een advocaat naar keuze, doch dat die mogelijkheid niet absoluut is (zie in die zin EHRM, 29 september 1992, Croissant tegen Duitsland, CE:ECHR:1992:0925JUD001361188, § 29, en EHRM, 14 januari 2003, Lagerblom tegen Zweden, CE:ECHR:2003:0114JUD002689195, § 54). Die mogelijkheid kan aan bepaalde beperkingen worden onderworpen, mits die beperkingen bij wet zijn gesteld, beantwoorden aan een doelstelling van algemeen belang en evenredig zijn met die doelstelling.
- 107 In casu volgt uit de verwijzingsbeslissing dat de in het hoofdgeding aan de orde zijnde nationale regeling wil waarborgen dat beklaagden recht hebben op daadwerkelijk verweer.
- 108 Die doelstelling, die precies overeenkomt met die van artikel 3, lid 1, van richtlijn 2013/48, is dus legitiem en die regeling is daarmee evenredig.
- 109 In dat verband moet namelijk worden benadrukt dat het, om de volle werking van de rechten van verdediging te waarborgen, onontbeerlijk is dat de advocaat niet in een belangenconflict is verwikkeld. Zoals de advocaat-generaal in punt 110 van zijn conclusie heeft opgemerkt, kan een advocaat niet volledig en doeltreffend twee beklaagden in het kader van dezelfde procedure verdedigen, indien zij tegenstrijdige belangen hebben, met name wanneer een van hen verklaringen heeft afgelegd die bezwarend kunnen zijn voor de andere, ook al bevestigt deze die verklaringen niet.
- 110 Die advocaat weren en hem vervangen door twee andere door de beklaagden gemachtigde advocaten of twee ambtshalve aangestelde advocaten, lijken dus passende maatregelen te zijn om de volle werking van de rechten van verdediging en het recht op toegang tot een advocaat te waarborgen.
- 111 Derhalve moet op de vierde vraag worden geantwoord dat artikel 3, lid 1, van richtlijn 2013/48 aldus moet worden uitgelegd dat het zich niet verzet tegen een nationale regeling op grond waarvan de nationale rechter verplicht is de door twee beklaagden gemachtigde advocaat, tegen hun wil, te weren op grond dat die personen tegenstrijdige belangen hebben en het zich er evenmin tegen verzet dat die rechter die personen toestaat een nieuwe advocaat te machtigen of, in voorkomend geval, zelf ambtshalve twee advocaten aanstelt ter vervanging van de eerste advocaat.

Kosten

- 112 Ten aanzien van de partijen in het hoofdgeding is de procedure als een aldaar gerezen incident te beschouwen, zodat de verwijzende rechterlijke instantie over de kosten heeft te beslissen. De door anderen wegens indiening van hun opmerkingen bij het Hof gemaakte kosten komen niet voor vergoeding in aanmerking.

Het Hof (Grote kamer) verklaart voor recht:

- 1) Artikel 325, lid 1, VWEU moet aldus worden uitgelegd dat het zich verzet tegen een nationale regeling die voorziet in een procedure tot beëindiging van de strafprocedure, als die welke is bedoeld in de artikelen 368 en 369 van de Nakazatelno protsesualen kodeks (wetboek van strafvordering), voor zover die regeling van toepassing is op procedures die zijn ingesteld in gevallen van ernstige fraude of andere onwettige activiteiten waardoor de financiële belangen van de Europese Unie op het vlak van douane worden geschaad. Het staat aan de verwijzende rechter om volle werking te verlenen aan artikel 325, lid 1, VWEU, door die regeling, zo nodig, buiten toepassing te laten. Daarbij moet hij erop toezien dat de grondrechten van de beklaagden worden geëerbiedigd.
- 2) Artikel 6, lid 3, van richtlijn 2012/13/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2012 betreffende het recht op informatie in strafprocedures, moet aldus worden uitgelegd dat het zich niet ertegen verzet dat gedetailleerde informatie over de beschuldiging aan de verdediging wordt verstrekt nadat de rechter is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, doch voordat deze met het onderzoek ten gronde van de beschuldiging aanvangt en de debatten voor hem worden geopend, of nadat die debatten zijn geopend doch vóór de beraadslaging, in het geval dat de verstrekte informatie achteraf is gewijzigd, mits de rechter alle nodige maatregelen neemt om te waarborgen dat de rechten van verdediging worden geëerbiedigd en de procedure eerlijk verloopt.

Artikel 7, lid 3, van die richtlijn moet aldus worden uitgelegd dat de nationale rechter ervoor moet zorgen dat de verdediging daadwerkelijk toegang krijgt tot de stukken van het dossier. Die toegang kan, in voorkomend geval, worden verleend nadat de rechter is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, doch voordat deze met het onderzoek ten gronde van de beschuldiging aanvangt en de debatten voor hem worden geopend, of nadat die debatten zijn geopend doch vóór de beraadslaging, in het geval dat tijdens de procedure nieuwe bewijzen aan het dossier worden toegevoegd, mits de rechter alle nodige maatregelen neemt om te waarborgen dat de rechten van verdediging worden geëerbiedigd en de procedure eerlijk verloopt.

- 3) Artikel 3, lid 1, van richtlijn 2013/48/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, moet aldus worden uitgelegd dat het zich niet verzet tegen een nationale regeling op grond waarvan de nationale rechter verplicht is de door twee beklaagden gemachtigde advocaat, tegen hun wil, te weren op grond dat die personen tegenstrijdige belangen hebben en het zich er evenmin tegen verzet dat die rechter die personen toestaat een nieuwe advocaat te machtigen of, in voorkomend geval, zelf ambtshalve twee advocaten aanstelt ter vervanging van de eerste advocaat.

ondertekeningen